

Pohřebiště upírů

Čelákovice

Jsme malá země, není mnoho věcí, které by u nás byly největší. Můžeme se však pyšnit největším upířím pohřebištěm ve střední Evropě, které je zařazeno i mezi deset nejvýznamnějších „upířích památek“. Tímto pro nemrtvé tak významným místem jsou Čelákovice, město na Labi, kousek od Prahy. Upíří hroby zde odkryli a zdokumentovali archeologové. A jak poznali, že jde o ostatky upírů? To je snadné. Upíří nebyli pohřbíváni po křesťanském způsobu. Bylo třeba na nich vykonat ochranná opatření, která jim měla zabránit vstát z hrobu a vypravit se za krví. A právě stopy takových nezvyklých zářahů a speciálního pohřebního ritu objevili archeologové na čelákovickém pohřebišti.

Čtrnáct upírů

Čelákovice jsou město starého založení. Místo bylo obýváno už v pravěku a v raném středověku zde vzniklo slovanské hradiště. V jeho areálu byla v 10. století založena dřevěná tvrz, později nahrazená kamennou a postupně přestavěná do dnešní podoby. O stáří a významu města svědčí i románský kostel z konce 12. století. V tak intenzivně osídleném místě se dalo počítat s nálezy téměř kdekoli.

Proto ani majitele zahrady, kde se při výkopu vodovodu v roce 1966 objevily lidské kosti, nález nepřekvapil. Přivolaný lékař konstatoval, že jde o velmi staré ostatky, a pak už dostali slovo archeologové. Pozemek byl původně pole a už v 18. století se mu říkalo „Mrchovláčka“. Zřejmě se tu při vláčení a orání občas objevily kosti. Také při stavbě rodinných domů v roce 1950 byly nalezeny kosti, a jak se později ukázalo, narušeny tři hroby zvláštního pohřebiště. Tehdy se tím nikdo nezabýval, kosti byly znovu uloženy do země na místním hřbitově.

Brzo po zahájení záchranného výzkumu se ukázalo, že pohřebiště souvisí s raně středověkým nebo ještě starším slovanským osídlením. V blízkosti leželo hradiště, tvrz i románský kostel a už dříve tu byla odkryta pohřebiště z této doby. V první fázi se našlo jedenáct

hrobových jam s kosterními pozůstatky dospělých osob. Od počátku bylo jasné, že se nejedná o běžné řadové pohřebiště. Závěr byl jasný – jde o pohřby s projevy vampyrismu. Pohřbeno bylo čtrnáct upírů, s dříve narušenými hroby a ostatky nalezenými v zásepech pak celkem dvacet lidí. Všechny kostry náležely mužům ve věku 20 až 60 let.

Jak se pozná upír?

Jak tehdy lidé poznali, že mají co do činění s upírem? Čím se takový člověk vyznačoval? V podstatě byla podezřelá každá odlišnost. Člověk psychicky nemocný, zdlánlivě mrtvý, ale třeba i jen zvláštního vzhledu, se srostlým obočím, nápadnými zuby nebo se zuby od narození, neobyčejného tvaru hlavy či pigmentovými skvrnami na kůži. Po smrti upíra prozrazovalo, pokud se nedostavila dost rychle a výrazně rigor mortis, posmrtná ztuhlost. S odlišností byly prostě vždycky nepříjemnosti.

Křesťané od 10. století pohřbívali své mrtvé na hřbitovech v pravidelných řadách za sebou. Zemřeli byli pochováni v natažené poloze nznak, s rukama podél těla, hlavou k západu. Pokud bylo tělo uloženo jinde a jinak, musel k tomu být vždy vážný důvod. Ochranných prostředků proti mrtvým podezříváním z vampyrismu byla celá řada. Tělo bylo nerituálně uloženo na boku nebo na břiše tak, aby nebožtík neviděl na východ slunce. Nohy i ruce byly svázané, ústa ucpaná, tělo zatíženo kameny, probito kulem nebo přibito hřeby k dřevěné desce, opáleno. Používalo se i různých bylin, které však nelze archeologicky zjistit. Někdy se ochranná opatření ještě po čase stupňovala (zřejmě tehdy, když vznikla domněnka, že první stupeň neúčinkuje a mrtvý škodí), hrob byl otevřen a hlava oddělena od těla, případně přemístěna jinam. Často se totéž dělalo i s končetinami. Všechny tyto postupy byly doloženy i na ostatcích nalezených v Čelákovících. Pohřebiště bylo datováno do konce 10. až první poloviny 11. století. Tedy již do mladšího hradištního období, ne však ještě zcela křesťanského.

Čelákovická tvrz a románský kostel svědčí o stáří města. Upíří pohřebiště leželo nedaleko tohoto jádra slovanského osídlení.

Podle neobvyklého uložení těl a stop po ochranných opatřeních byl v jednom z čelákovických pohřebišť identifikován hřbitov upírů. S dvaceti pohřbenými těly patří k největším, protože jinde jde obvykle o ojedinělé pohřby.

Mrtví vojáci

Nížkov

Kostnice při kostele sv. Mikuláše v obci Nížkov jihozápadně od Žďáru nad Sázavou patří k těm větším, přestože je to v malé vsi překvapující. Má ovšem pohnutou historii, která přítomnost ostatků až osmi tisíc mrtvých vysvětluje. V roce 1709 byla postavena původně jen pro místní potřeby, protože zdejší hřbitov jako mnohde jinde už nestačil a nebylo kam ho rozšířit. Kostnice měla vyřešit problém s pohřbíváním na dlouhou dobu. Nikdo ovšem tehdy netušil, jak brzo se zaplní a za jak tragických okolností.

Válečný tanec smrti

Jak už to v historii bývá, přispěly k tomu dvě největší pohromy těch pohnutých dob – válka a nemoci. Začalo to za války o habsburské dědictví, která propukla v roce 1740. Tehdy byly v Nížkově i na jiných místech v okolí zřízeny polní lazarety. Sem byli sváženi ranění císařští, ale i Francouzi, Sasové, Prusové a Bavoři. Prý jich tu bylo na šedesát tisíc. Vojáci umírali na zranění a jejich následky, byli uloženi provizorně a péče o ně byla nedostatečná. V takových podmínkách musela nakonec vypuknout epidemie. Neví se, která z nakažlivých nemocí kosících v těch dobách desetitisíce lidí to byla, nejspíš tyfus nebo cholera, ale z vojáků, kteří vyvázli z válečných hrůz, ji přežil jen málokdo.

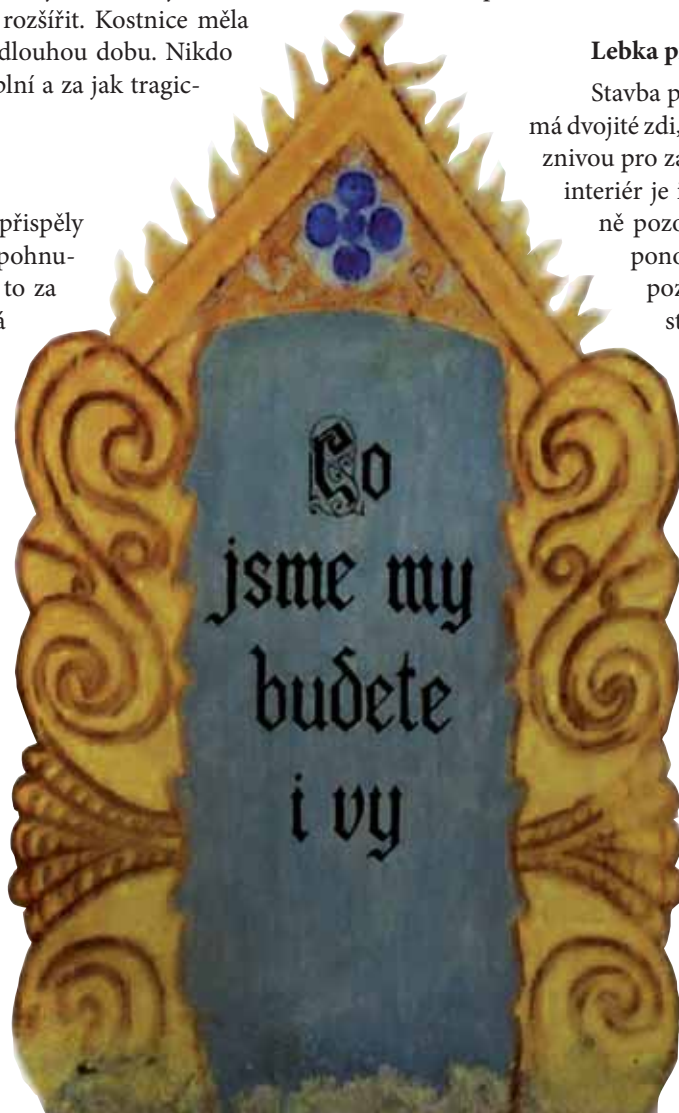
Místo nebylo pro živé ani pro mrtvé. Pohřbívalo se narychlo, bez obřadu, často do hromadných hrobů a kdekoliv to bylo možné. Přesto zůstávali mrtví ležet i nepohřbeni, což vedlo

k dalšímu šíření nemoci. Část ostatků obětí této i další sedmileté války (1756–63), celkem kosti snad až osmi tisíc lidí, však byla později přemístěna do nízkovské kostnice. Byly to převážně ostatky vojáků, ale i žen a dětí z vojenského doprovodu a také místních obyvatel. Pověst praví, že do hranic je srovnal slepý mládenec.

Lebka pro štěstí

Stavba půdorysu čtverce o stranách 6 x 6 metrů má dvojité zdi, což zajišťuje stálou vlhkost vzduchu příznivou pro zakonzervování kostí. Vzácně dochovaný interiér je i dnes k vidění téměř beze změny včetně pozoruhodné výmalby, do níž jsou zakomponovány nápisy připomínající pomíjivost pozemského života. V rozích jsou až pod strop narovnané čtyři mohutné hranice kostí vysoké 2,5 metru se základnou 2 x 2 metry. Kosterní pozůstatky se díky příznivým podmínkám zachovaly v dobrém stavu. Jedna z lebek nese stopy častých doteků – je ohlazená rukama návštěvníků. Nese totiž stopy zhojené sečné rány a dotek podle pověsti přináší štěstí, které měl kdysi i neznámý voják. I jeho ovšem počáteční štěstí opustilo, když podlehl nemoci společně s ostatními.

Mezi tajemství obce se řadí i zdejší podzemní chodby, prý únikové cesty z kláštera. Dosud však nebyly ani prozkoumány, natož přístupny. Památkou na osazenstvo kláštera je i název obce – původně Mníškov, později zkomolený do dnešní podoby. Nížkovskou kostnici a kostel svatého Mikuláše si mohou návštěvníci prohlédnout o pouti a jiných svátcích nebo i jindy po domluvě na obecním úřadě nebo na faře.

Nížkovská kostnice je přistavěna do zadní části hřbitova při kostele sv. Mikuláše.

Kosti jsou v nížkovské kostnici vyskládány do čtyř mohutných hranic v rozích místnosti. Zajímavá je i původní výmalba s nápisy upomínajícími na pomíjivost světského života a směřování k životu na věčnosti.

Smetanova babička

Jaroměř

Mumie v raně gotické kryptě pod městským chrámem sv. Mikuláše v Jaroměři nejsou tak známé jako ty brněnské nebo klatovské. Mimo jiné i proto že jaroměřská krypta je veřejnosti přístupná jen výjimečně. O původu krypty se moc neví, její stáří však naznačuje románské okénko pocházející patrně z 12. století. Samotný gotický kostel, který byl vybudován na starších základech, byl do dnešní podoby upraven a zaklenut po požáru roku 1511. Mumie jsou ovšem mnohem mladší, staré jen necelá tři století. Přestože jaroměřské mumie lze vidět jen zřídka, nemůžeme toto místo v našem putování vynechat. Nad vchodem krypty si můžeme přečíst nápis: „Zemřeli jsme v čase, žít budem ve věčnosti.“ Dobré připomenutí, poštěstí-li se nám toto místo navštívit, abychom vcházeli když už ne s modlitbou, tak aspoň s pokorou.

Pohřebiště prominentů

Tělesné ostatky význačných osobností z řad jaroměřských měšťanů sem byly ukládány jen necelé půlstoletí, od roku 1734 do roku 1781, kdy josefínská reforma pohřbívání ve městech (a tedy i do krypt městských kostelů) z hygienických důvodů zakázala.

K mumifikaci pohřbených těl došlo vlastně náhodou. Nikdo tehdy netušil, že větrání třemi nezasklenými okny krypty v kombinaci s dalšími vlastnostmi prostředí způsobí mumifikaci ostatků.

Bylo zde postupně pohřbeno celkem jednačtyřicet mrtvých, měšťanů nebo jejich rodinných příslušníků, mezi nimi také jedenáct dětí.

Uložení do krypty bylo prestižní záležitostí, ne každý si mohl takový „luxus“ dovolit. Malované a vyřezávané rakve byly označeny

identifikačními tabulkami se základními údaji – jménem, stručnou charakteristikou, daty narození a úmrtí pohřbené osoby. Sice se zachovaly, protože však byly od rakví odděleny, nelze dnes identifikovat všechny ostatky. Leží tu třeba mumifikovaná těla primátorů města Václava Rinxe a Františka Miselia. Druhého z nich provází při posledním odpočinku i žena a sedmnáctiletá dcera pohřbená v hedvábných šatech. Do této

rodiny se přiženil i nejslavnější sochař českého baroka Matyáš Bernard Braun, který pak vytvořil krásnou sochu Plačící ženy podle své manželky oplakávající matku. V kryptě leží i Řehoř Thény, sochařův žák a přítel.

Je tu pochována také druhá žena Františka Smetany, otce skladatele Bedřicha Smetany. Najdeme tu jaroměřského soudce, poštmistra, lékárníka, lesmistra a samozřejmě několik kněží. Zachoval se i oděv pohřbených a rakve s nápisy. Na té purkmistrovské je například napsáno i toto: „Kdo již mě viděl mrtvého, věř, že jsem byl, co ty jseš, a pamatuj času každého, co já jsem, ty budeš.“

Můžeme je vidět?

Krypta kostela sv. Mikuláše byla roku 1928 otevřena, uklizena a rakve s ostatky lépe uspořádány. Od té doby ji lze čas od času navštívit. Veřejnosti je ovšem přístupná jen za výjimečných příležitostí, jako jsou třeba některé církevní svátky. Zpřístupněna byla také v rámci

Dnů evropského dědictví nebo Nocí kostelů. Vstup je omezen mimo jiné i proto, že větší návštěvníkový provoz by mohl ovlivnit klimatické podmínky a přivodit zkázu mumií. Skupiny vážných zájemců si však mohou domluvit i mimořádnou návštěvu.

O mumifikovaných tělech měšťanů a jejich rodin v kryptě pod jaroměřským kostelem sv. Mikuláše veřejnost téměř neví. Podzemní pohřebiště totiž nebylo nikdy na delší dobu zpřístupněno. Zdejší mumie můžete spatřit jen výjimečně o svátcích nebo třeba v rámci Noci kostelů.